

Odpověď na Sousedíkovu kritiku Fregeho výroku o existenci

Antonín Dolák

Stanislav Sousedík ve svém příspěvku (Sousedík 2008, 489 – 492) zareagoval na mou recenzi (Dolák 2008) týkající se jeho kritiky Fregeho koncepce existence (Fregeho koncepci nalezneme ve Frege 2008, Sousedíkovu kritiku v Sousedík 2007) a vyzval mne, abych se ke svým připomínkám, pod vlivem jeho kritiky, ještě vrátil. To velmi rád nyní učiním. Dříve než se dostanu k vlastní argumentaci, děkuji Sousedíkovi za pečlivé pročtení mé kritiky a zvláště pak za explicitní formulaci jeho argumentace. Jsem poctěn tím, že se mnou chce diskutovat filozof, z jehož textů jsem se jako student naučil mnoho věcí z antické a zvláště pak středověké metafyziky.

Frege tvrdí, že existence je predikátem pouze druhého (nikoliv prvního) řádu a je tedy vlastností pouze pojmů, nikoliv individuí. V praxi to znamená tolik, že řekneme-li o nějakém pojmu, že existuje, vlastně říkáme, že má neprázdný rozsah (spadají pod něj nějaká individua, resp. alespoň jedno individuum).

Sousedík se snaží dokázat, že existence je také predikátem řádu prvního – že je tedy vlastností nikoliv pouze pojmů, ale také individuí. Vezměme opět větu „lidé existují“ – hovoří o tom, že pojem „člověk“ má neprázdný rozsah, že pod pojem „člověk“ spadají nějaká individua. „Spadatí pod“ je vztah (se Sousedíkem řečeno, nejde o vlastnost monadickou, ale o vlastnost dyadickou) a nutnou (nikoliv však dostatečnou) podmínkou každého vztahu je existence jeho členů, a tedy podle Sousedíka musejí individua spadající pod pojem „člověk“ existovat. Jejich existence je pak podle Sousedíka predikátem nikoliv druhého, ale prvního řádu (opak vede k nekonečnému regresi).

Co na to odpovědět? Snad to, co říká Frege a co najdeme přímo v Sousedíkově reakci v jeho vlastním překladu. Frege zde analyzuje větu „Sachse existuje“ tak, že vlastně znamená „slovo Sachse něco označuje“ což předpokládá, že podmínka „Sachse existuje“ musí být splněna jako samozřejmý předpoklad. Potom slovo „Sachse“ musí ně-

co (nějaké individuum) označovat. Existence individua Sachse je tedy samozřejmým nutným předpokladem a podmínkou. To je i to, co jsem tvrdil v oné recenzi (Dolák 2008) – existence individuí je triviální a samozřejmou záležitostí a jistě, pokud je pravdivá věta „lidé existují“, musí nějaký člověk (alespoň jedno lidské individuum) existovat. Jde o prostou evidenci, o které (jak jsem již psal) hovořil Tichý – když individuum existuje, není třeba ho na jeho existenci testovat, když neexistuje, není to zase vůbec možné.

Sousedík se však bude ptát, jakou vlastností je ona existence individuí. Jistě nejde o predikát druhého řádu. Je tedy predikátem řádu prvního? Ne, není to vůbec žádná netriviální vlastnost, neboli jde o vlastnost triviální. Proč ji Frege ani Tichý nechtěli považovat za netriviální vlastnost? Protože pokud je něco netriviální vlastností, musím provádět testy zjišťující, zda ta či ona entita danou vlastnost má nebo nemá – netriviální vlastnost musím u entit „hledat“ (empiricky zjišťovat), entity ji mohou mít či nemít. Triviální vlastnost u entit nehledám, netestuji entity, zda ji mají nebo nemají a entity ji nemohou mít či nemít, protože ji jednoduše vždy již mají jako nutnou podmínku k tomu, aby vůbec byly a aby vůbec mohly být z čehokoliv dalšího testovány. Aby tedy ve Fregeově příkladu slovo „Sachse“ nebylo jen prázdným zvukem, jistě musí existovat nějaké individuum–člověk „Sachse“, které je slovem „Sachse“ označováno – to je samozřejmý předpoklad a nutná podmínka; a toto individuum má triviální vlastnost existence.

Kde leží jablko sváru? V koncepci vlastností u Fregeho na straně jedné a Sousedíka na straně druhé. První strana považuje za vlastnost pouze něco, co může entita nemít, u čeho má smyslu se ptát, zda to entita má nebo nemá, kde můžeme podnikat šetření (zejména – někdo by řekl pouze – empirická), zda to u entity najdeme nebo ne. Sousedíková koncepce toho, co je vlastností, je širší – zahrnuje pod vlastnosti také triviální záležitosti, které se rozumí samy sebou, tedy triviální vlastnosti jsou pro Sousedíka plnohodnotné vlastnosti rovnocenné těm netriviálním. Sousedík za vlastnost považuje jednoduše také to, co entita mít musí, aby vůbec byla, co nemůže nemít.

Je také možné najít důvody pro odlišnost těchto dvou koncepcí. Fregeho a Tichého koncepci vlastností lze označit jako „empirickou“ – Tichého systém má být logickým rámcem pro empirické a vědecké zkoumání, proti tomu Sousedíkovu koncepci vlastností lze nazvat me-

tafyzickou, ovlivněnou scholastikou a v první řadě Aristotelovou metafyzikou. Jednoduše jde o odlišné motivace nebo cíle: zatímco Frege a Tichý chtějí nabídnout koncepci pomáhající v empirickém šetření, Sousedík myslí na bytí jsoucen a na bytí vůbec. Proto Frege a Tichý nepovažují existenci individuí za „pravou“ vlastnost – žádné empirické šetření nemůže takovouto vlastnost objevit nebo lépe řečeno, žádné empirické šetření nemůže takovouto vlastnost neobjevit – všechny jím zkoumané entity již tuto vlastnost dávno a předem mají, jinak by je nebylo možno empiricky zkoumat. Jelikož jejich systém má sloužit empirické vědě, pro kterou je existence individuí trivialitou, nepovažuje ji za vlastnost.

Problém vzniká tam, kde empirická věda má zjistit, zda to které individuum již nebo ještě (nebo zda vůbec) žije-existuje-vyskytuje se. Tento problém však řeší poměrně elegantně Tichého transparentní intenzionální logika (dále jen TIL-ka), která tvrdí, že v takovémto případě se empirická věda nesnaží zjistit to, zda žije nebo existuje nebo se ve světě vyskytuje určité individuum, ale pouze to, zda je či není nějakým libovolným individuem obsazený individuální úrad-role případně zda nějaké individuum má určitou vlastnost – přesněji řečeno, zda daná vlastnost je v aktuálním světě instanciována, realizována na nějakém individuu.

To může vést k realistickým interpretacím (ve smyslu středověkého sporu o univerzálie). K takovým interpretacím, že existuje jakási „třetí říše“ abstraktních entit, která se v aktuálním světě pouze instanciuje, realizuje na konkrétních entitách. Nejdále šel v tomto směru v TIL-ce Jiří Raclavský (a byl tedy dle mého soudu nejdůslednější, poslední jeho článek k tomuto tématu v Raclavský 2008), který postuluje dokonce říši abstraktních individuí, které je možno projikovat na náš svět (jenž může být řečeno s Raclavským jen jakousi „srostitostí“, tedy spojitou hmotou, jedním kusem hmoty) a takto svět-spojitou hmotu rozparcelovávat-dělit skrze abstraktní individua na svět konkrétních individuí (a přidáme-li abstraktní vlastnosti a vztahy, vznikne nám svět konkrétních individuí a jejich konkrétních vlastností a vztahů, konkrétní individua jsou přitom instancí abstraktních individuí a konkrétní vlastnosti a vztahy jsou instancí abstraktních vlastností a vztahů). Ovšem pozor, není nutné abstraktní individua a ani celý svět abstraktních entit obecně (abstraktní vlastnosti a vztahy etc.) interpre-

tovat realisticky (v tom smyslu, že tyto entity existují někde samy nezávisle mimo čas a prostor), můžeme celou koncepci chápat instrumentalisticky – může jít jen o elegantní a vhodný nástroj sloužící vědeckému empirickému zkoumání. Abstraktní individua, vlastnosti a vztahy nemusí nezávisle existovat, jde jen o to, že nám slouží jako vhodný prostředek-nástroj pro poznávání nebo popis světa (na to upozorňuje i sám Raclavský). Otázka zde nestojí tak, zda existují či neexistují abstraktní individua a abstraktní entity obecně. Jde jen o to, jestli skrze abstraktní entity popíšeme svět lépe, jednodušeji, elegantněji než bez nich. A zda nám tento nástroj poskytne kvalitnější, komplexnější, srozumitelnější a přesnější explanace, predikce a justifikace.

Vidím zde ještě jeden důvod, proč současná analytická filozofie a analytická metafyzika mnohdy nepovažují existenci za vlastnost. Koneckonců tato (analytická) metafyzika vždy nakonec nějakým způsobem vychází z predikátové logiky prvního řádu, v níž je základní bázi univerzum diskurzu, tedy množina individuí. Individua v univerzu diskurzu predikátové logiky prvního řádu „jsou dána“, individuum je prvkem množiny, která jest univerzem diskurzu – to je jeho existence. Individuum, které je prvkem univerza diskurzu, je dáno, existuje, naopak individuum, které není prvkem univerza diskurzu, neexistuje. To je pro predikátovou logiku prvního řádu (na kterou koneckonců navazuje také TILka, jistě však s podstatnými rozvinutími) natolik triviální záležitost, že ji ani netematizuje.

Sousedíkův cíl je jiný: zkoumá bytí jsoucn, zajímá se o něj (spolu s celou metafyzikou). Pro něj není existence individua triviální daností, naopak, je pro něj něčím velmi podstatným. Proto ji považuje za regulérní vlastnost.

Na závěr se ještě zmíním o tom, jak Sousedík reaguje na Fregeho výše zmiňovaný příklad se Sachsem (Sousedík 2008, 491). Interpretuje Fregeho tak, že si údajně myslel, že Sachse existuje *z toho důvodu*, že ho označujeme výrazem-slovem „Sachse“. Podle Sousedíka je tomu však právě naopak: Sachseho můžeme označit nějakým výrazem-slovem „Sachse“ právě proto, že napřed existuje. To je pravda – ale nesouhlasím s tím, jak Sousedík chápe Fregeho. Frege ve zmiňované Sousedíkově citaci jasně říká, že splnění podmínky „Sachse existuje“ je samozřejmý *předpoklad*. Tedy je samozřejmostí, že Sachse musí nejprve existovat, abych ho mohl označovat nějakým slovem-jménem. Jistě Sachse neexistuje.

tuje z toho důvodu, že ho nějak pojmenováváme. Slovy netvoříme věci, tím, že vyřknu slovo, nevznikne to, co je tím slovem pojmenováno. Nejdřív je tu pojmenovatelná věc, pak akt pojmenování, který pojmenovatelnou věc učiní pojmenovanou věcí.

Těším se na případné reakce, na které se pokusím rychle reagovat.

Katedra filosofie

Institut mezioborových studií

Brno

antonin.dolak@imsbrno.cz

Literatura

- DOLÁK, A. (2008): Recenze na Marvan, T. – Zouhar, M. (eds.): *Svet jazyka a svet za jazykom. A Festschrift for Pavel Cmorej. Organon F 15, č. 3, 403 – 408.*
- FREGE, G. (2008): Dialog s Pünjerem o existenci. *Studia Neoaristotelica, 5, 53 – 66.*
- RACLAVSKÝ, J. (2008): Projikování a abstraktní vs. konkrétní individua. *Studia Neoaristotelica, 6, č. 1, (in print).*
- SOUSEDÍK, S. (2008): K problému existence ve Fregeho dialogu s Pünjerem. *Organon F 15, č. 4, 489 – 492.*
- SOUSEDÍK, S. (2007): Kritický výklad Fregeho nauky o existenci obsažené v tzv. Dialogu s Pünjerem. In: Marvan, T. – Zouhar, M. (eds.): *Svet jazyka a svet za jazykom. A Festschrift for Pavel Cmorej.* Bratislava: Filozofický ústav SAV, 152 – 162.